

KS. TADEUSZ ŚLIPKO SJ

ZARYS
ETYKI SZCZEGÓŁOWEJ

Tom 1
Etyka osobowa

Wydanie III

Wydawnictwo WAM
Kraków 2009

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA	17
WPROWADZENIE	
1. Potrzeba uściślenia terminu „etyka szczegółowa”	19
2. Uściślenie terminu „etyka szczegółowa”	20
3. Teoretyczna ranga etyki szczegółowej	22
4. Najogólniejsza klasyfikacja podstawowych kategorii ludzkiego działania	25

DZIAŁ I

NORMY REGULUJĄCE STOSUNEK OSOBY WZGLĘDEM BOGA

TRAKTAT O RELIGIJNOŚCI

Rozdział I

Geneza i sformułowanie problematyki oraz najważniejsze stanowiska	35
1. Podstawowe fakty	36
2. Filozoficzny opis postawy religijnej i ateistycznej	36
a. Postawa religijna	36
b. Postawa ateistyczna	38
3. Rozwój i klasyfikacja poglądów	40
a. Przegląd stanowisk	40
b. Klasyfikacja stanowisk	41

Rozdział II

Postawa religijna jako obowiązek moralny	43
1. Nawiązanie	43
2. Analiza postawy religijnej	43

3. Pojęcia	45
a. Religia	45
b. Magia	46
c. Religijność	46
4. Założenia metodologiczne	47
5. Moralny imperatyw zajęcia przez człowieka postawy religijnej	48
Rozdział III	
Moralny obowiązek uznania prawdziwej religii	52
1. Doniosłość zagadnienia	52
2. Przesłanki zagadnienia	53
a. Zasada poznawalności Boga	53
b. Sens terminu „prawdziwe poznanie Boga”	53
c. Ogólnonormatywny i podmiotowy aspekt postawy religijnej	53
d. Religie naturalne i objawione	54
3. Religie naturalne	54
4. Religie objawione	55
5. Elementy duchowej treści postawy religijnej	55
a. Uwielbienie (adoracja) i ofiara, ekspiacja	56
b. Modlitwa	57
c. Ślub i przysięga	58
d. Formy moralnego zła w zakresie religijności	58
ZAGADNIENIA DODATKOWE	
1. Postawa religijna a pewność istnienia Boga	59
2. Religia a moralność	60
a. Rozwój poglądów	60
b. Pytania	61
c. Odpowiedzi	61
Rozdział IV	
Ateizm w świetle etyki	67
1. Nawiązanie	67
2. Filozoficzna analiza postawy ateistycznej	67
3. Pojęcie postawy ateistycznej	68
4. Ocena ateistycznej postawy życiowej w świetle obiektywnych kryteriów moralnych	68
5. Przesłanki do sformułowania moralnej oceny postawy ateistycznej w aspekcie podmiotowym	69
6. Ocena postawy ateistycznej w aspekcie podmiotowym	71
7. Problem ateizmu postulatycznego	72

DZIAŁ II

OSOBA LUDZKA JAKO PODMIOT UPRAWNIENÍ
I OBOWIĄZKÓW WZGLĘDEM SAMEJ SIEBIE

Aksjologiczny status uprawnień i obowiązków osoby względem samej siebie	77
1. Interpretacja socjologiczna	77
2. Kierunki personalistyczne	78
3. Intraosobowy czy ekstraosobowy charakter praw i obowiązków osoby względem siebie	78
4. Najważniejsze kategorie praw i obowiązków osoby względem samej siebie	80

TRAKTAT I. PRAWA I OBOWIĄZKI OSOBY WZGLĘDEM SIEBIE JAKO CAŁOŚCI

Rozdział I

Geneza problemu samobójstwa, jego istotny sens oraz najważniejsze stanowiska	83
1. Samobójstwo jako fakt	83
2. Filozoficzny opis aktu samobójstwa	85
3. Historia problemu i jego typowe rozwiązania	87
a. Rozwój poglądów	87
b. Klasyfikacja poglądów	88

Rozdział II

Moralne zło samobójstwa bezpośredniego i pośredniego, warunkowa dopuszczalność wystawienia życia na pewną śmierć oraz narażenia się na niebezpieczeństwo śmierci	90
1. Ogólne założenia analizy aktów samobójczych	90
2. Analiza aktów samobójczych	92
3. Podstawowe pojęcia	96
a. Samobójstwo bezpośrednie	96
b. Samobójstwo pośrednie	96
c. Wystawienie życia na pewną śmierć	97
d. Narażenie życia na śmierć prawdopodobną	97
4. Uzasadnienie tezy o absolutnym złu i zakazie samobójstwa bezpośredniego	98
a. Teza	98
b. Przesłanki uzasadnienia	99
c. Uzasadnienie	99

5. Moralna kwalifikacja samobójstwa pośredniego, wystawienia życia na pewną śmierć i narażenia się na śmierć	103
a. Samobójstwo pośrednie	103
b. Wystawienie życia na niechybną śmierć	103
c. Narażenie życia na niebezpieczeństwo śmierci	104
6. Krytyka argumentu tradycyjnego tomizmu oraz etyki relatywistycznej	105

KONKLUZJE ETYCZNE

1. Przypadki nietypowej struktury aktów samobójczych	107
a. Strajk głodowy	107
b. Przymusowa rezygnacja ze środków do życia	108
c. Śmierć zastępcza	
2. Samobójstwo z poświęcenia a miłość ofiarna	109
3. Eutanazja samobójcza	111

ZAGADNIENIA DODATKOWE

1. Sport w świetle etyki	112
2. Ascetyzm moralno-religijny	113

TRAKTAT II. PRAWA I OBOWIĄZKI CZŁOWIEKA WZGLĘDEM SWOJEGO CIAŁA

Rozdział I

Geneza problemu pijaństwa, jego istotny sens i historyczny rozwój	117
1. Pijaństwo jako fakt	117
2. Filozoficzny opis aktów użycia alkoholu	119
3. Rozwój poglądów i typowe rozwiązania	121
a. Historia problemu	121
b. Klasyfikacja poglądów	123

Rozdział II

Moralne zło aktów opilstwa (upicia się) zupełnego i częściowego oraz nałogu pijaństwa	124
1. Analiza zjawiska użycia alkoholu	124
2. Podstawowe pojęcia	128
a. Opilstwo (upicie się) zupełne	129
b. Opilstwo (upicie się) niezupełne	130
c. Pijaństwo, czyli nałóg opilstwa	130
d. Konsumpcyjne używanie alkoholu	131
3. Moralne kwalifikacje poszczególnych aktów używania alkoholu i ich uzasadnienie	131

a. Wewnętrzne zło moralne opilstwa zupełnego i niezupełnego	131
b. Moralne zło nałogu pijaństwa	135
c. Moralna dopuszczalność konsumpcyjnego używania alkoholu	136
4. Problem alkoholizmu	137
5. Pochwała trzeźwości i drogi do jej realizowania	138

ZAGADNIENIA DODATKOWE

Narkomania jako problem etyczny	140
a. Aktualność problemu	140
b. Działania narkotyzujące	141
c. Podstawowe pojęcia	141
d. Kwalifikacja moralna działań narkotyzujących	144
e. Moralna kwalifikacja narkomanii	146

TRAKTAT III. PRAWA I OBOWIĄZKI OSOBY W SFERZE ŻYCIA DUCHOWEGO

Rozdział I

Geneza problemu wolności sumienia i nauki, jego wstępne sformułowanie i historyczny rozwój	150
1. Ustalenie faktu	150
2. Filozoficzny opis przeżycia wolności sumienia i nauki	151
3. Historia problemu	154
a. Rozwój poglądów	154
b. Klasyfikacja poglądów	160
4. Określenie stanowiska i porządek rozważań	161

Rozdział II

Wolność sumienia – naturalnym, ale ograniczonym uprawnieniem moralnym osoby	162
1. Wstępne uwagi metodologiczne	162
2. Analiza zjawiska wolności sumienia	163
3. Pojęcie wolności sumienia	167
4. Wolność sumienia – naturalnym uprawnieniem osoby	168
5. Wolność sumienia – ograniczonym uprawnieniem osoby	171
a. Ograniczenia zewnętrzne (ewidentne)	171
b. Ograniczenia wewnętrzne (kontrowersyjne)	172
6. Wolność sumienia a autorytet	176
a. Problem	176
b. Obrona autorytetu	176
c. Granice autorytetu	177

7. Krytyczna ocena rozwiązań nieadekwatnych	178
a. Liberalna koncepcja wolności sumienia	178
b. Liberalizujące stanowisko teologów katolickich	179
c. Pogląd L. JANSSENSA	179
Rozdział III	
Prawo człowieka do wolności religijnej	181
1. Wolność religijna a wolność sumienia	181
2. Pojęcie wolności religijnej	181
3. Naturalny charakter prawa do wolności religijnej i jego ograniczenie	182
KONKLUZJE ETYCZNE	
1. Prawo do wolności zajęcia ateistycznej postawy życiowej	184
2. Obowiązki dobrego sumienia religijnego	185
3. Obowiązki religijnego sumienia prawdziwego	186
ZAGADNIENIA SZCZEGÓŁOWE	
1. Dobre sumienie religijne a autorytet	187
2. Stanowisko marksistowskie a etyka chrześcijańska w sprawie wolności religijnej	188
Rozdział IV	
Prawo człowieka do wolności nauki i słowa	190
1. Analiza zjawiska wolności nauki i słowa	190
2. Pojęcie wolności nauki i słowa. Określenie stanowiska etyki chrześcijańskiej	194
3. Uzasadnienie prawa do wolności nauki	195
4. Uzasadnienie prawa do wolności słowa i jego etycznych granic	196
a. Odmiennność moralnego statusu prawa do wolności słowa	196
b. Istnienie prawa do wolności słowa	196
c. Ograniczony charakter prawa do wolności słowa	197
5. Reguły stosowania zasady etycznych granic wolności słowa	197
ZAGADNIENIA DODATKOWE	
1. Prawo do wolności nauki a światopoglądowe uwarunkowania filozofii chrześcijańskiej	200
2. Dialog a światopoglądowe spory	201

DZIAŁ III

ETYKA RELACJI MIĘDZYOSOBOWYCH

TRAKTAT I. MORALNOŚĆ RELACJI MIĘDZY OSOBAMI
WE WZAJEMNYM ODNIESIENIU DO SIEBIE

Rozdział I

Moralny obowiązek miłowania każdego człowieka	207
1. Miłość człowieka: fakt etyczny i jego opis	207
2. Historia problemu	209
a. Rozwój poglądów	210
b. Klasyfikacja poglądów	211
3. Analiza filozoficzna	211
4. Pojęcie i uzasadnienie imperatywu miłości bliźniego	215
a. Pojęcie miłości bliźniego i sformułowanie odnośnego imperatywu	215
b. Uzasadnienie tezy	216
5. Niezbędność antropologii	217

KONKLUZJE ETYCZNE

1. Miłość bliźniego a chrześcijaństwo	218
2. Miłość bliźniego a dyskryminacja człowieka	219
3. Miłość bliźniego a sprawiedliwość	219

Rozdział II

Obowiązek szanowania życia ludzkiego a dopuszczalność zabicia człowieka we własnej obronie	221
1. Obowiązek szanowania życia ludzkiego	221
2. Fakty i problem	222
3. Historia problemu i klasyfikacja stanowisk	224
a. Rozwój poglądów	224
b. Klasyfikacja poglądów	226
4. Preliminaria rozwiązania	227
a. Zabicie człowieka – aktem wewnętrznie złym	227
b. Zabicie człowieka we własnej obronie – aktem bezpośrednio zabójczym	229
5. Podstawowe pojęcia	231
6. Przesłanki rozwiązania	232
a. Negacja idei konfliktu praw	233
b. Zasada aksjologicznej równości ludzi	234
7. Rozwiązanie problemu	234
8. Rozszerzenie granic stosowalności zasady samoobrony	236

KONKLUZJE ETYCZNE

1. Moralne zło przerywania ciąży	237
a. Antropologiczne uwarunkowanie problemu	237
b. Etyka relatywistyczna	238
c. Przerywanie ciąży w świetle etyki chrześcijańskiej	240
2. Moralne aspekty transplantacji serca	243
a. Rozwój wydarzeń i problem	243
b. Poglądy etyków	244
3. Klonowanie człowieka w świetle etyki	245
a. Rozwój techniki klonowania	245
b. Opis techniki klonowania	246
c. Moralne aspekty klonowania	247
4. Eutanazja zabójcza	251
a. Najważniejsze formy eutanazji zabójczej	251
b. Koncepcje proeutanatyczne i ich krytyka	252
c. Stanowisko etyki chrześcijańskiej	253
5. Pomoc przy umieraniu	255
a. Zagadnienia wstępne	255
b. Dopuszczenie śmierci	259
c. Posługa na rzecz umierających	264
d. Przygotowanie do posługi na rzecz umierających	266

ZAGADNIENIA DODATKOWE

1. Moralne aspekty eksperymentów lekarskich na ludziach	267
a. Rys historyczny	267
b. Pojęcie i typologia eksperymentów na ludziach	268
c. Moralna kwalifikacja eksperymentów lekarskich	268
2. Obowiązek ratowania życia i zdrowia	270
3. Etyka kierowcy pojazdów mechanicznych	272

TRAKTAT II. ETYKA SEKSUALNA

Rozdział I

Geneza problematyki etyki seksualnej. Historia najważniejszych poglądów oraz dyspozycja dalszych rozważań	277
1. Podstawowe fakty	277
2. Filozoficzny opis zachowań seksualnych	278
3. Historia problemu	281
a. Rozwój poglądów	281
b. Klasyfikacja poglądów	283
4. Określenie stanowiska	284

Rozdział II	
Antropologiczne podstawy etyki seksualnej	285
1. Ustalenie punktu wyjścia	285
2. Pojęcie osoby	286
3. Analiza płciowości	287
a. Strona somatyczna	288
b. Strona zmysłowo-psychiczna	289
c. Przyjemność i celowość w strukturze płciowości	291
4. Analiza miłości erotycznej	292
a. Wstępne sformułowania	292
b. Swoistość miłości erotycznej	292
c. Rodzaje i atrybuty miłości erotycznej	294

Rozdział III	
Szczegółowa deontologia seksualnych zachowań człowieka	297
1. Naczelna zasada normatywna etyki seksualnej	297
a. Problem	297
b. Ujęcia jednostronne	297
c. Podstawowe elementy rozwiązania	298
d. Sformułowanie naczelnej zasady szczegółowej deontologii seksualnej	300
e. Odpowiedź na trudności	300
2. Deontologia autoseksualnych zachowań człowieka	301
a. Oceny i normy pozytywne	301
b. Oceny i normy negatywne	302
3. Deontologia heteroseksualnych zachowań człowieka	304
a. Obowiązek przedmałżeńskiej wstrzemięźliwości seksualnej	305
b. Oceny i normy pozytywne	308
c. Oceny i normy negatywne	310
4. Szczegółowa deontologia seksualna a moralny autentyzm postępowania człowieka	317
5. Czystość seksualna i praktyka życia	319

TRAKTAT III. DOBRA DUCHOWE: HONOR, DOBRA SŁAWA, PRAWDA

Rozdział I	
Etyczne aspekty dobrego imienia i honoru	323
1. Fakt i jego opis	323
2. Historia i stan poglądów	325
3. Analiza zjawiska honoru i dobrej sławy	326
4. Podstawowe pojęcia	328

5. Twierdzenia i uzasadnienie	330
a. Każdej osobie ludzkiej przysługuje z natury prawo do honoru i dobrej sławy	330
b. Każdej osobie ludzkiej przysługuje prawo do obrony należnego jej prawa do honoru i dobrej sławy	331
c. Do środków zdalnych do obrony zagrożonego prawa do honoru i dobrej sławy nie należy stosowanie siły fizycznej, tym bardziej pozbawienie życia sprawcy doznanej krzywdy	331
6. Zabezpieczenie honoru i dobrej sławy	335

Rozdział II

Geneza etycznej problematyki mowy, rozwój poglądów, prezentacja stanowiska	337
1. Mowa a język	337
2. Fakt i jego opis	338
3. Historia problemu	340
a. Rozwój poglądów	340
b. Klasyfikacja stanowisk	342
3. Prezentacja stanowiska	342

Rozdział III

Obiektywna i absolutna wartość moralna prawdomówności, wewnętrzne zło kłamstwa	344
1. Filozoficzna analiza mowy	344
a. Mowa – naturalny znak myśli	344
b. Mowa – zjawisko intersubiektywne	346
c. Mowa formalna i mowa materialna	346
d. Cele mowy formalnej i mowy materialnej	349
e. „Przekazywalna” i „nieprzekazywalna” myśl osoby mówiącej	351
2. Pojęcia i twierdzenia	352
3. Uzasadnienie	353
4. Krytyka teorii „falszomówstwa” i „kłamstwa użytecznego”	355
a. Teoria „falszomówstwa”	355
b. Teoria „kłamstwa użytecznego”	356

ZAGADNIENIA DODATKOWE

1. Nietypowe formy nieprawdy	357
a. Wypowiedzi enigmatyczne	357
b. Dostosowanie się do sposobu myślenia słuchaczy	357
c. Wzgląd na osobę słuchającą	358
d. Niektóre zwroty grzecznościowe	358
2. Fikcje potoczne i literackie	359

Rozdział IV

Zagrożenie sekretu i jego obrona	360
1. Postawienie problemu	360
2. Pojęcie sekretu i jego rodzaje	360
3. Analiza zjawiska zagrożenia sekretu	361
4. Środki obrony sekretu w wypadku niewczesnego natręctwa	362
5. Środki obrony sekretu w sytuacji niesprawiedliwej agresji słownej	364
a. Konieczność i właściwość środka obrony sekretu	364
b. Teoria „mowy defensywnej”	365
c. Teorie niewystarczające	369

TRAKTAT IV. DOBRA MATERIALNE: WŁASNOŚĆ I PŁACA

Rozdział I

Prawo osoby do posiadania dóbr gospodarczych i jego społeczne obciążenie	375
1. Fakt własności i jego opis	375
2. Historia problemu	376
a. Rozwój poglądów	376
b. Klasyfikacja poglądów	379
3. Przesłanki metodologiczne	380
4. Terminy i teza	382
5. Uzasadnienie tezy	383
6. Właściwości prawa własności prywatnej	385
7. Tytuły posiadania	386
8. Pauperyzm	387
9. Dobroczynność	388

ZAGADNIENIE DODATKOWE

1. Prawo człowieka do zdrowego środowiska naturalnego	389
a. Geneza problemu	389
b. Działania „twórcze” i „degradotwórcze”	390
c. Etyczny sens problemu ekologicznego	391
d. Laickie koncepcje etyki ekologicznej	392
e. Etyka „człowieka – włodarza przyrody”	392

Rozdział II

Moralne podstawy prawa do pracy i sprawiedliwej płacy	397
1. Postawienie problemu	397
2. Historia problemu	398
a. Rozwój poglądów	398
b. Typowe stanowiska	400

3. Definicja pracy ludzkiej	400
4. Znaczenie pracy i jej godność	401
5. Obowiązek pracy	403
a. Obowiązek pracy w ogóle	403
b. Obowiązek pracy zarobkowej	404
c. Właściwości prawa i obowiązku pracy	404
6. Cele pracy	405
7. Prawa i obowiązki pracy	406
a. Prawa pracy	406
b. Obowiązki pracy	407
8. Zagadnienie „sprawiedliwej płacy”	409
a. Pojęcie, zagadnienie i stanowiska	409
b. Natura moralna człowieka – źródłem prawa pracownika do sprawiedliwej płacy	410
c. Zagadnienie kryteriów sprawiedliwej płacy	411
ZAGADNIENIE DODATKOWE	
1. Problem wolnego czasu	413
a. Pojęcie	413
b. Tendencje rozwojowe	413
c. Problemy	414
d. „Cywilizacja czasu wolnego”	414
e. Indywidualne funkcje czasu wolnego	416
INDEKS OSOBOWY	419
INDEKS POJĘĆ	423